

آثار مواسات و برادری در رشد اقتصادی جامعه اسلامی

سمیه نظری شوشود^۱

چکیده

مواسات از ویژگی‌های منحصر به فرد اقتصاد اسلامی و به معنای همراهی کردن و کمک کردن به برادر مؤمن در همه امور است. با توجه به تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب در بخش اقتصاد، مواسات از تکالیفی است که سهم بزرگی در تحقق اهداف عالی نظام اسلامی از جمله در تحقق عدالت و رفع فقر و توزیع ثروت و رشد اقتصادی جامعه دارد. مواسات با وجود ظرفیت‌های بسیاری که در حل مشکلات اقتصادی جامعه امروز ما دارد و کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. تبیین نقش مواسات در رشد اقتصادی جامعه اسلامی می‌تواند در این راستا راه گشاه باشد. هدف این پژوهش تبیین مواسات در رشد اقتصاد جامعه است تا با تبیین نقش آن آنچه شایسته تقویت این مورد است رقم خورد تا از این مسیر گامی در پیشبرد اهداف بیانیه گام دوم انقلاب در جهت جامعه‌سازی برداشته شود. این پژوهش با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به صورت تحلیلی - توصیفی انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مواسات آثار و برکات زیر را به دنبال دارد: تقویت فضائل اخلاقی، ایجاد محبت و صمیمیت بین مردم قرض الحسنه، کاهش فقر، کاهش فاصله طبقاتی، تأمین اجتماعی، توازن اقتصادی، ایجاد رفاه عمومی، کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی.

کلید واژگان: اقتصاد، انفاق، فقر، مواسات، گام دوم انقلاب

۱. سطح سه تفسیر و علوم قرآن، مؤسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه قم. khademeezahra@chmail.ir

مقدمه

مواسات در فرهنگ اسلامی و سیره نبوی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است، از نظر پیامبر اسلام ﷺ یاری کردن برادران دینی و اهتمام به امور آنان و مواسات به ایشان از والاترین عبادت‌ها و نشانه کمال بندگی حق است. تا آن جا که ایمان حقیقی در گرو مواسات است و مواسات یکی از مباحث علم اخلاق است که ما در این مقاله به آثار مواسات در رشد اقتصادی جامعه اسلامی می‌پردازیم. دانشمندان در همه مکاتب اقتصادی جهان در طول تاریخ به دنبال حل مشکلات جوامع خود از هیچ تلاشی در جهت بهبود وضعیت مردم دریغ نکرده‌اند. وقوع حوادث طبیعی همچون سیل و زلزله، خشکسالی و مشکلات غیر ارادی باعث می‌گردد تا برخی انسان‌ها نتوانند نیازهای خود و اطرافیان خود را تأمین کنند. دین اسلام در راستای حل این مشکلات برنامه‌هایی را بیان کرده تا به وسیله آن مسلمانان به یاری هم نوعان خود بشتابند و دست یاری به آن‌ها دهند. دین اسلام برای حل این مشکلات اموری را مورد تأکید و سفارش قرار داده که یکی از آنها مواسات است وجود آن در جامعه اسلامی منشا تحولات و تاثیرات بسیاری است که یکی از آنها نقش مواسات در رشد اقتصادی جامعه است

مواسات از صدر اسلام مورد تأکید جامعه سلامی بوده و پایه‌های حکومت اسلامی در مدینه با مواسات و همکاری همهی مسلمانان استقرار یافت و مشکلات اولیه با احساس همدردی و مشارکت در سهمیم ساختن دیگران در مال و زندگی مرتفع شده است. در منابع اسلامی به مواسات و نقش آن برجسته‌های مختلف زندگی انسان توجه شده است در این زمینه می‌توان به نوشته‌های از جمله موارد ذیل اشاره کرد: در کتاب مبانی اقتصاد اسلامی (دفتر حوزه و دانشگاه) دین اسلام با تشویق به انفاق‌های مستحب و ترویج روحیه برادری و ترغیب به رسیدگی یکدیگر، از انباشته شدن ثروت در دست اغنیا جلوگیری کرده و پرداخت آن‌ها را داوطلبانه و همراه نوعی مسالمت آمیز قرار داده است، کتاب شاخص‌های توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام (محمد جمال خلیلیان اشکذری) به مواسات پرداخته و اصل

اخوت و برادری در جامعه توحیدی را اصل اخلاقی و عاطفی و اقتصادی تلقی می‌کند و به اخوت واحسان و تعاون اشاره شده است، در کتاب معرفت نفس (حسین مطهری) به مواسات در سیره اهل بیت، اهتمام عموم، برکات آن و نتایج عمل به قانون مواسات پرداخته است، در مقاله انفاق و ایثار و مواسات مالی و نقش هر یک در توزیع ثروت و درآمد جامعه (یعقوب جمالی، محمد جمال خلیلیان اشکذری) در تبیین نقش این موارد در توزیع ثروت و درآمد، عدالت اقتصادی، کاهش فقر اشاره کرده است.

در مجموعه نوشته‌های مذکور به تبیین مفهوم مواسات در آموزه‌های اسلامی پرداخته و تا حدی سعی داشته به نقش مواسات در ابعاد مختلف زندگی انسان اشاره داشته است. اما هدف این مقاله تبیین آثار مواسات در رشد اقتصاد اسلامی است که تا حد توان خود بتوانیم مشکلات جامعه را حل کنیم و گامی در مسیر تحقق اهداف گام دوم انقلاب در قسمت اقتصاد برداشته شود. این نوشته با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و به صورت تحلیلی - توصیفی انجام شده است.

مفهوم مواسات

از جامع‌ترین و کارآمدترین طرح‌های اسلام در ساختن جامعه‌ای منسجم و بهرمند از عدالت اجتماعی، ایجاد پیوند اخوت و برادری میان افراد جامعه است. مواسات مالی در حق برادر دینی، از مهم‌ترین حقوقی هست که در روایات بر آن تأکید می‌شود. واژه مواسات از دو ماده (وسی) و (اسو) گرفته شده است. مواسات از ماده وسی به معنای دلداری دادن و یاری کردن (مهیار، ۱۳۷۶، ۱۶۵) و از ماده اسو (اسی - مواسات (اسو، اسی) الرجل فی ماله: در مال یا دارایی خود ان مرد را برابری داد (، همان، ۲) مواسات به معنای مشارکت دادن در امر معاش و روزی است برخی گفته‌اند) المواساة: المشاركة و المساهمة فی المعاش) مواسات با کسی در مال یعنی مال خود را به او دادن و او را در مال برابر کردن است (زبیدی، بی‌تا، ۱۹، ۱۵۶) برخی گفته‌اند که مواسات در جایی است که انسان شخص دیگر را در هزینه‌های زندگی خود سهیم نماید، بنا براین اگر تنها مقدار اضافه بر هزینه زندگی خود را

ببخشد، مواسات نیست. مواسات یعنی هیچ خانواده‌ای از خانواده‌های مسلمان وهم میهن و محروم را با دردها و محرومیت‌ها و مشکلات خود تنها نگذاشتن. امروز این یک وظیفه جهانی برای همه انسانهایی است که دارای وجدان و اخلاق و عاطفه انسانی است: اما برای مسلمانان، علاوه بر این که یک وظیفه اخلاقی و عاطفی است یک وظیفه دینی است. (امام خامنه‌ای، خطبه نماز عید فطر، ۱۳۸۱/۹/۱۵، <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/3157>)

امام رضا A در خصوص ویژگی‌های پیامبر π فرمودند: (افضلهم عنده اعمهم نصیحية المسلمین و اعظمهم عنده منزلة احسنهم مواساة و موازرة) (صدوق، ۱۴۰۴، ۱، ۳۱۸) برترین مردم نزد پیامبر کسی بود که خیرخواهی‌اش درباره مسلمانان فراگیرتر بود و بزرگ‌ترین مردم نزد او کسی بود که در بخشش مال و مدد رسانی بهتر رفتار میکرد.

بنابراین آنچه از مجموعه معانی مواسات به دست می‌آید، مواسات بالاتر از بخشش مال است اعطا و بخشش یعنی شخص از زیاده مال و اضافه بر نیازش به دیگری بدهد اما مواسات یعنی شریک کردن کسی در معاش و اموال خودش که مورد نیازش بوده و کفاف زندگی خودش را می‌دهد. مواسات بیشتر اوقات در مورد مال و اموال و مواهب زندگی به کار میرود.

مفهوم اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری

از منظر مقام معظم رهبری، اقتصاد یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه ناپذیری و نفوذ ناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. (خامنه‌ای، بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷، <https://farsi.khamenei.ir> ۴۱۶۷۳ <https://khl.ink/f/>). حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در بیان معنی و مفهوم اقتصاد مقاومتی می‌فرمایند:

«اقتصاد مقاومتی، یعنی اقتصادی که از درون می‌جوشد و احتیاج ما را به دیگران کم می‌کند و استحکام کشور را در مقابل تکانه‌های خارجی افزایش می‌دهد؛ این معنای اقتصاد

مقاومتی است. «اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل»، این اقدام و عمل باید در جلوی چشم مردم قرار بگیرد و مردم این را ببینند؛ این توقع و خواسته ما از مسئولین است که با آن‌ها در میام می‌گذاریم؛ این مسائل را ما با مسئولین مرتباً در میان می‌گذاریم و به آن‌ها می‌گوییم. شاخصه‌های اقدام و عمل را باید نشان داد». (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۸/۲۶، <https://khl.ink/f/https://farsi.khamenei.ir>)

ایشان در جایی دیگر می‌فرمایند:

«اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد». (امام بیانات رهبری در حرم رضوی، ۱۳۹۱/۱/۱، <https://farsi.khamenei.ir>) <https://khl.ink/f/19301>.

از نظر مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاوتی یعنی اقتصادی که مقاوم است و با تحریمات جهانی، با تکانه‌های جهانی، با سیاست‌های آمریکا و غیر آمریکا زیر و رو نمی‌شود؛ اقتصادی است متکی به مردم. (امام خامنه‌ای، بیانات رهبری، ۹۳/۱/۱، <https://khl.ink/f/https://farsi.khamenei.ir>)

مواسات در قرآن کریم

قانون مواسات به این معنا است که هر اندازه خداوند به انسان نعمت داده است، دیگران هم در آن شریک شوند. اگر مالی دارد، در مالش واگر عام دارد، در علمش و اگر وجاهت و شخصیت دارد، در وجاهت او و اگر قلم دارد در قلمش و بالاخره هر نعمتی که دارد، دیگران را در آن شراکت دهد و خودخور و خودخواه نباشد. مطالب مهمی که باید به آن توجه داشته باشید این است که عمل به قانون مواسات، کاری غیر از پرداختن خمس و زکات واجب و شرعی است. در قرآن کریم، راجع به وجوب زکات اصطلاحی فقها، بیش از یک آیه نیست و این آیه در مدینه هم نازل شده است و همچنین راجع به خمس، بیش از یک آیه نداریم و این هم در مدینه نازل شده است: اما قرآن کریم صدها مرتبه درباره قانون

مواسات سخن گفته است هم در مکه وهم در مدینه، آیه بعد از آیه و زمان بعد از زمان و مکان بعد مکان چنین آیاتی نازل شده است. تفاوت قانون مواسات با خمس و زکات در این است که در باب خمس و زکات، اگر کسی آن را نپردازد، حق الناس کرده و اگر حاکم اسلامی بتواند زکات را از او می‌گیرد. بنابراین بدهکار زکات و خمس، تا بدهی خود را ندهد نمی‌تواند آن مال را تصرف کند زیرا فقرا و امام زمان «عجل الله تعالی فرجه الشریف» در اموالش شریک هستن؛ اما راجع به قانون مواسات، گرفتگی است و حق الناس نیست بلکه یک تکلیف خیلی جدی است. قرآن کریم در آیات فراوان به قانون مواسات اشاره فرموده است از جمله در آیات ابتدای سوره بقره می‌فرماید که اگر متقی هستید باید دو بال داشته باشید، یکی بال رابطه با خدا و یکی بال رابطه با مردم: (ذلک الکتاب لا ریب فیه هدی للمتقین. الذین یؤمنون بالغیب و یقیمون الصلوة و مما رزقناهم ینفقون) «در وحی بودن این کتاب با عظمت هیچ تردیدی نیست، همه آیاتش راهنمای پرهیزکاران به سوی سعادت دنیا و آخرت است. آنان که غیب را باور دارند و نماز را با شرایط ویژه‌اش می‌خوانند و از هر نعمت مادی و معنوی که روزی آنان کرده‌ایم در راه خدا هزینه می‌کنند» (بقره ۲،۳) در این آیات اول نماز مطرح شده و بعد از نماز، رسیدگی به دیگران را خواسته‌اند. بنابراین، انسان به واسطه اقامه نماز و نیز بارعایت قانون مواسات، می‌تواند خداوند متعال را معلم اخلاق خود کند و در اثر عمل به این دستور، کم‌کم به مراتب بالایی برسد.

نقش مواسات بر رشد اقتصادی

کاربرد واژه مواسات در کنار اقتصاد شاید برای مخاطبان امروز که در برخی جوامع سهام نمودن دیگران در اقتصاد و سفره خود را بی‌معنا می‌دانند، در خور تأمل و قابل بررسی باشد. مواسات از جمله آموزه‌های اسلامی است که می‌تواند در سهام نمودن دیگران در خوانی که باری تعالی به انسان ارزانی فرموده است، کاربرد داشته باشد، آنگونه که در فرمایشات امام جعفر صادق A نیز آمده است: «مواسات با نیازمندان را جزو حقوق مسلمانان بر یکدیگر شمرده» (کلینی، ۱۴۰۴ق، ۲، ۱۷۵). رسول خدا π مواسات را علامت واقعی مؤمن می‌دانند

(همان، ۱، ۱۴۷، ح ۱۷) و مولای متقیان علی A، آن را مؤثرترین نشانه و حافظ اخوت و برادری میان مسلمانان معرفی کرده‌اند (تیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۹۵۲۶). با توجه به نقش برادری و مواسات در رشد اقتصادی جامعه، در ذیل به تأثیر مواسات در رشد اقتصاد از منظر قرآن کریم پرداخته شده است.

۱. ایجاد محبت و صمیمیت میان مردم

با تحقق انفاق و مواسات در جامعه نوعی ارتباط محبت آمیز میان افراد جامعه از غنی و فقیر برقرار می‌گردد. اسلام برای ایجاد جامعه یک پارچه و ساماندهی مسائل و مشکلات عمومی، طرح اخوت را بر اساس ایمان پیشنهاد کرده است. از ابعاد مهم ایمانی برقراری پیوندهای عمیق عاطفی در میان افراد است که انگیزه و بستر مناسبی را برای رسیدگی به مشکلات دیگران را فراهم می‌سازد در آموزه‌های دینی در کنار تأکید بر مواسات مالی از برقراری پیوند محبت آمیز و عاطفی میان توانگران و محرومان یاد می‌شود: محبتی که هم موضوعیت دارد و هم زمینه انفاق ایثار و مواسات مالی را مهیا می‌سازد (ایروانی، ۱۳۹۲، ۳۴، ۳۵) همنشینی با افراد باعث انس گرفتن با آن‌ها می‌شود. نشست و درخواست کردن با فقرا و محرومین دارای فواید بسیاری است که یکی از آن‌ها، باعث الفت و یک پارچگی جامعه می‌شود. همنشینی با محرومان باعث می‌شود تا جامعه طبقاتی که مورد نکوهش دین مبین اسلام قرار گرفته است از بین برود و انسان خود را شریک غم آنها بداند و از تکبر و خودپسندی دوری کند (پژوهشکده تحقیقات، ۱۳۷۶، ۱، ۱۷۰) ایجاد محبت و رفاقت با نیازمندان و رواج صمیمیت از جمله آموزه‌های مورد تأکید اسلام است که روحیه فروتنی و نوع دوستی را در درون تقویت می‌کند گامی مؤثر در بازگرداندن شخصیت حقیقی و اعتبار اجتماعی آن‌ها به شمار می‌آید و آنان را از انزوای اجتماعی به در می‌آورد. امام سجاد علیه السلام می‌فرماید: «ای خدای من! رفاقت و همنشینی فقیران را محبوب من گردان و مرا با صبوری نیکو به هم نشینی آن‌ها یاری فرما» (حسین انصاریان، ۱۳۷۴، دعای ۳۰) امام حسن علیه السلام گروهی از فقرا را دیدن که در حال غذا خوردن بودن آن‌ها را دعوت کردن و امام نیز قبول کردن و

با آن‌ها غذا خوردن بعد فرمودند: (انه لا یحب المستکبرین) خداوند مستکبران را دوست ندارد (مجلسی، ۱۳۰۴ق، ۴۳، ۳۵۲) با پرداخت و انجام صحیح انفاق و مواسات افراد جامعه نسبت به هم بی تفاوت نیستن و تا حد ممکن سعی در رفع نیازهای یکدیگر دارند. مردم در جامعه اسلامی با فعالیت مستقیم در بخش توزیع ثروت محبت و صمیمیت بیشتری را میان خود احساس می‌کنند و در نتیجه باعث رشد اقتصادی جامعه می‌شود.

۲. قرض الحسنه

سنت قرض الحسنه که در اسلام مطرح شده از جمله قوانین اقتصاد اسلامی است که در راستا قانون مواسات وضع شده است. اگر قرض الحسنه‌ای که قرآن کریم می‌خواهد و به آن دستور داده، در میان جامعه احیا شود. بسیاری از مسائل و مشکلات اقتصادی از بین می‌رود. قرآن شریف در چندین آیه، قرض الحسنه را قرض به خدا نامیده و وعده برکت و زیاد شدن آن را داده است عموم مردم باید سنت قرض الحسنه را زنده و احیا کنند. خداوند متعال ضمانت کرده است که در برابر این قرض در همین دنیا چندین برابر آن را برمیگرداند. در روایات اهل بیت علیهم‌السلام می‌فرمایند «قرض الحسنه هیچ‌ده برابر پاداش و برکت دارد». (شعیری، ۱۳۶۳، ۱۸۴)

از منظر مقام معظم رهبری، صندوق‌های قرض الحسنه، یکی از نهادهای اسلامی اصیل هستند که یک عمل اسلامی و یک حسنه به شمار می‌روند. ایشان می‌فرماید: «اگر کسی به انجام این کار اقدام کند و نیت خیر داشته باشد، در صورتی که سودجویی نخواهد بکند و از روش‌های غلط استفاده نکند، یکی از حسنات و انفاق‌های بزرگی است که کسی انجام می‌دهد». (امام خامنه‌ای، بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان و کارکنان نهادها و سازمان‌های خدماتی و حمایت‌کننده از مستضعفان و محرومان، ۱۳۶۸/۷/۱۲، <https://farsi.khamenei.ir> <https://khl.ink/f/2197>)

۳. کاهش فقر

در آموزه‌های دینی مسئولیت فقر توده‌ای مردم و گناه محرومیت محرومان، بر دوش ثروتمندان نهاده شده است. خداوند سبحان، غذا و نیاز محرومان را در اموال ثروتمندان معین کرده است. پس هیچ فقیری گرسنه نماند مگر این که ثروتمندان حق او را تصاحب کرده‌اند. (پور، ۱۳۸۸، ۳۴). از مهم‌ترین وظایف ثروتمندان جامعه رسیدگی به حال فقیران و نیازمندان است. در آینه اسلام ریشه عنوای فساد و تباهی فقر است که ناآرامی روحی و جسمی در سطوح فردی و اجتماعی از آن زاییده می‌شود بدین سان فقر تهدید جدی برای ارزش‌های جامعه دینی است که ثبات آن را از میان می‌برده‌مانند طوفان‌ی که در روز باد خیز علف‌های خشک را به هوا می‌پراکند. (محمدی ری شهری، ۱۳۸۵، ۱، ۱۲) در اسلام تأمین نکردن نیاز نیازمندان از موانع اسلامی در مسیر توسعه اقتصادی و معیشتی تلقی می‌شود. در قرآن کریم مثال کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق کند، همچون دانه دانسته شده که هفت خوشه برویاند و در هر خوشه هفت دانه باشد. اگر مواسات و انفاق در جامعه رعایت شود موجب کاهش فقر و ازدیاد نعمت و رشد اقتصادی جامعه می‌شود.

۴. کاهش فاصله طبقاتی

از منظر مقام معظم رهبری، هدف متعالی اسلام برخوردار ساختن همه نسل‌ها از نعمت‌های الهی و ایجاد جامعه‌ای سالم و به دور از فاصله طبقاتی و مستعد برای رشد و شکوفایی است و الزامات شرعی برای حفظ تعادل و توازن در استفاده از مواهب طبیعی با پرهیز از زیاده روی و مقید به عدم اضرار به غیر فراهم آورده است (امام خامنه‌ای، پیام به مناسبت برگزاری همایش حقوق محیط زیست ایران، ۱۳۸۲/۳/۲۰، <https://khl.ink/f/https://farsi.khamenei.ir/3181/>).

بدون تردید نقش انفاق و مواسات در تقویت عدالت اقتصادی و کاهش فقر را نمی‌توان نادیده گرفت. عموماً نابرابری موجود در جامعه بر اثر نابرابری توزیع ثروت و درآمد است. خداوند متعال برای پیشگیری از هلاکت جامعه می‌فرماید: ﴿و انفقوا فی سبیل اللہ لا تلقوا

بایدیكم الى التهلكة و احسنوا ان الله يحب المحسنين» و در راه خدا انفاق کنید و ترک انفاق، خود را به دست خود به هلاکت نیفکنید نیکی کنید که خدا ون نیکوکاران را دوست دارد.» (بقره، ۱۹۵)

بنا براین انفاق و مواسات فاصله طبقاتی را کم می‌کند و خطرانی را که از این رهگذر متوجه افراد اجتماع می‌شود از بین می‌برد. مواسات آتش خشم و شعله‌های سوزان طبقات محروم را فرو می‌نشانند و روح انتقام و کینه توزی را از آن‌ها می‌گیرد؛ زیرا دریافت کنندگان کمک عموماً افراد طبقه متوسط به پایین هستند که سهم کمتری از توزیع ثروت و درآمد بر خورداراند. و باعث رشد اقتصادی جامعه می‌شود.

۵. تأمین اجتماعی

تأمین اجتماعی از ویژگی‌های والای نظام اقتصادی اسلام است. درحالی‌که نیاز مندان در زیر دست و پای تمدن غرب له می‌شوند. اسلام با آنان مهربان و رؤوف است و از آنان می‌خواهد که بدون نیاز به دیگران، زندگی کنند و حتی خواهان آن است که همچون ثروتمندان زندگی کنند تا احساس نیاز موجب نشود که فرزندان نا هنجار تحویل جامعه بدهند. بیشترین علل و انگیزه‌های بی‌سواد، نادانی و جنایت در جهان از فقر و تنگدستی سرچشمه می‌گیرد. فقر پنجره‌ای بزرگ است که جامعه را در معرض تند بادهای سهمناک قرار می‌دهد. و آن را از بیخ و بن می‌لرزاند، اسلام توانست این پنجره را تا به آخر ببندد و ریشه‌های فقر را بخشکاند. و با بسیج ثروتمندان و تشویق کردن آنان به بهره‌برداری از ثروت و نهایتاً استفاده از بیت‌المال، جامعه را بر اساس مواسات و عدالت اجتماعی و اقتصاد بازسازی کند. (حائری، ۱۳۸۶، ۵۷) امام علی (ع) «بیت‌المال» به مالک اشتر می‌فرماید: برای ایشان در بیت‌المال حقی مقرر دار. و در نامه‌اش به تهم بن عباس، عامل خود در مکه مینویسد: در مال خدا که نزد تو گرد می‌آید نظر کن آن را به عیالمندان و گرسنگانی که در نزد تو هستند و به محتاجان و فقیران برسان. و هرچه افزون آید نزد ما روانه‌اش دار تا ما نیز آن را به محتاجانی که نزد ما هستند برسانیم. (دشتی، ۱۳۹۰، ۴۳۳، نامه ۶۷) بدین ترتیب می‌بینیم که اسلام تفاوت

اقتصادی و فقر شایع را مهار می‌کند و این هدف بلند جز با مواسات و بسیج تلاش‌های خیر خواهانه که برخواسته از نیت خیر و انجام کار خیر است میسر نخواهد بود.

۶. عدالت اقتصادی

عدالت در صدر هدفهای اولیه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شان و جایگاه است: این، کلمه مقدس در همه زمانها و سرزمین‌ها است و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه) میسر نخواهد شد ولی به صورت نسبی، همه جا و همه وقت ممکن و فریضه‌ای بر عهده همه بویژه حاکمان و قدرتمندان است. (خامنه‌ای، ۴۰/۱۳۹۷) مسئله مهم در بحث عدالت و رشد اقتصادی، اختلاف سطح درآمد و زندگی افراد است و منشاء این اختلاف سه چیز است ۱. اختلاف در توانمندی‌ها و قابلیت‌های افراد ۲. اختلاف ناشی از حوادث خارج از اختیار فرد و حکومت مانند سیل و زلزله و جنگ است. روشن است که چنین اختلافاتی نا مطلوب می‌باشد ۳. اختلافات ناشی از ستم استثمار و تبعیض در امتیازهای قانونی و حکومتی. تردیدی نیست که اختلافات این چنینی با عدالت اسلام سازگار نیست. (ایروانی، ۱۳۹۲، ۱۷۶، ۱۷۷) ۱ باعث به خطر افتادن امنیت اقتصادی شخص می‌شود و معیشت او را با مشکل مواجه می‌سازد. جهت حفظ توازن اقتصادی افرادی که با مشکلات اقتصادی روبه رو هستند خداوند متعال در اموال توانگران قوت و خوراک مستمندان را واجب کرد. هیچ مستمندی گرسنه نماند مگر به خاطر خودداری کردنو منع توانگری، خداوند بزرگ از آنان باز خواست آنان را خواهد کرد. همچنین جهت حفظ دارایی به دادن زکات اموال امر شده‌اند (دشتی، ۱۳۹۰، ۴۷۱ حکمت ۱۴۶) عدالت و امنیت اقتصادی را به دنبال خواهد داشت. در چنین وضعیتی اموری از جمله انفاق ایثار و مواسات تا حدودی می‌تواند از بار فشار این مشکلات بکاهند. و با جبران کاستی‌های ایجاد شده در واقع عدالت و امنیت اقتصادی را به زندگی انسان برگرداند.

۷. ایجاد رفاه عمومی

مواسات وانفاق در ایجاد رفاه عمومی نقش به سزای دارد. منظور از رفاه عمومی آن است که وضعیت جامعه اسلامی آن گونه باشد که تمامی افراد جامعه از امکانات زندگی در تمامی زمینه‌ها از جمله: بهداشت و درمان، آموزش و پرورش، مسکن، پوشاک، و غیره در حد متوسط برخوردار باشند. البته این مفهوم رفاه عمومی مستلزم آن است که از جامعه رفع فقر کند (لیراوی و همکاران، ۱۳۹۰، ۲۰) امام علی «علیه السلام» می‌فرمایند: فقر سبب پریشانی حواس، سرگشتگی عقل و گرفتار شدن به غم و اندوه می‌شود (تیمی آمدی، ۱۳۶۶، ح ۸۲۲۳) اقتصاد ضعیف بر همه بخش‌های دیگر اثر منفی می‌گذارد و امنیت سیاسی، فرهنگ و رفاه دست خوش آسیب می‌شود بنابراین انفاق و مواسات رفاه عمومی را ایجاد می‌کند زیرا باعث کاهش فقر و اختلاف فاصله طبقاتی و توزیع عادلانه ثروت و درآمد و موجب رشد اقتصاد جامعه نیز می‌شود

۸. کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی

اصل اخوت و برادری در جامعه توحیدی اصلی انسانی، اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی است. این امور تنها اصلی ذهنی و اخلاقی نیستند؛ بلکه لوازم و آثار واقعی و ملموس دارد که مدد رسانی به یکدیگر و دستیاری به مؤمنان از جمله آن‌ها است. (خلیلیان اشکذری، ۱۳۸۴، ۱۴۹) فی المثل هنگامی که می‌شنویم: با یک اعلامیه رهبر انقلاب دائر بر کشت گندم، زمین‌های فراوانی زیر کشت می‌رود. به هنگام برداشت محصول گروه زیادی از جوانان تحصیل کرده و دکتر و مهندس، مذهبی به‌عنوان یک خدمت مقدس مذهبی به روستا میریزند و روستائیان را کمک می‌دهند. با استفاده از علائق دینی جهادسازندگی شروع به کار می‌کنند و در دور افتاده‌ترین نقاط برنامه‌های عمرانی فراوان و خدمات بهداشتی و فرهنگی بسیار صورت می‌گیرد. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۰، ۶۳) در اقتصاد اسلامی افراد فقیر از پرداخت انفاق‌های واجب معاف هستند و هیچ گونه الزامی برای انفاق‌های مستحب نیز ندارند و شاید هم نتوانند انفاق‌های مستحب داشته باشند بنابراین طبقه‌های ثروتمند و

متوسط به بالا مشمول پرداخت این انفاق‌ها هستند و این به تعدیل توزیع ثروت و درآمد و به کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی کمک می‌کند.

این شیوه پرداخت انفاق و مواسات مالی باعث می‌گردد تا افراد نسبت به هم توجه بیشتری داشته باشند این اهتمام خود به خود موجب می‌گردد در صورت اطلاع یافتن افراد از مشکلات دیگری غیر از فقر مالی و با توجه به گستره معارف اسلامی، از جمله حق اخوت، حق همسایگی و... همت خود را به کار بگیرند تا در راستای برطرف شدن مشکلات مذکور نقش آفرین باشد

نتیجه‌گیری

این مقاله نقش مواسات در رشد اقتصادی را تبیین می‌کند. مواسات نقش اساسی در ساختن جامعه و کشور اسلامی دارد که ناظر به سبک زندگی اسلامی و از مهم‌ترین وظایف اخلاقی و عاطفی انسان است که سهم بزرگی در تحقق اهداف عالی نظام اسلامی از جمله در تحقق عدالت و رفع فقر و نقش بسیار مهمی در توزیع ثروت و رشد اقتصادی جامعه دارد. با توجه به بیانات مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب و تأکید بر مسئله اقتصاد این مقاله به دنبال تبیین آثار مواسات در رشد اقتصادی جامعه هست. با توجه به بیان مفهوم مواسات و تبیین جایگاه آن در رشد اقتصاد، برخی پیامدهای مثبت آن در جامعه اسلامی به قرار زیر است: ۱. تقویت فضایل اخلاقی و کاهش رذایل اخلاقی ۲. قرض الحسنه ۳. کاهش فقر ۴. کاهش فاصله طبقاتی ۵. ایجاد محبت و صمیمیت میان مردم ۶. تأمین اجتماعی ۷. عدالت و امنیت اقتصادی ۸. ایجاد رفاه عمومی ۹. کاهش مشکلات و معضلات اجتماعی. در میان همه آثار و نتایج، اثرات اخروی مواسات چشم‌گیر است به حدی که هیچ عبادتی به اندازه خدمت به خلق و رعایت مواسات دارای اجرایی پاداش نیست قانون مواسات در رسیدن به مقام خلیفه الهی مؤثر است. مقامی که از رفاه اجتماعی و بهشت دنیایی و اخروی بالاتر است و لذات فراوانی در دنیا و آخرت به دنبال دارد. کسی که در راه انفاق بیفتد آنچه برایش اذت بخش است، رفاه و لذت دیگران خواهد بود بالاترین لذات

برای اهل بیت «علیهم السلام» موقعی بود که به دیگران خدمت می‌کردند و انفاق می‌نمودند. تعالیم اسلام در بخش انفاقات آموزه‌های را جهت سامان بخشیدن به آن بیان داشته که در بین مردم رواج دارد اما برای تقویت مفهوم مواسات شایسته است و تبلیغ و تبیین بهتری صورت گیرد. نهادهای مرتبط به این امر مانند سازمان تبلیغات، وزارت ارشاد، مساجد، هیئات مذهبی، ائمه جمعه و... می‌تواند در امور تبلیغی خود به این مفهوم وزن بیشتری دهند تا شاهد پررنگ شدن هر چه بیشتر این امر در بهبود وضعیت مردم و رشد اقتصادی جامعه اسلامی باشیم.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه: حسین انصاریان
۲. نهج البلاغه، ۱۳۹۰، ترجمه محمد دشتی، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، چاپ ۵۳
۳. صحیفه سجادیه. ترجمه مهدی الهی قمشه‌ای، مشهد، انتظار مهر، ۱۳۹۰
۴. ایروانی، جواد، ۱۳۹۲ ه ش، آشنایی با اقتصاد اسلام، مشهد، دانشگاه، چاپ اول، دانشگاه علوم اسلامی رضوی
۵. _____، ۱۳۹۲ ه ش، اسلام درباره فقر و ثروت چه می‌گوید، مشهد، چاپ اول، دانشگاه علوم اسلامی رضوی
۶. افرام بستامی، فواد، ۱۳۷۶، فرهنگ ابجدی الفبای عربی فارسی، رضامهیاری، تهران، چاپ ۲، اسلام
۷. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز عید فطر تهران، ۱۳۸۱/ ۹/ ۱۵
۸. پرور، اسماعیل، ۱۳۸۸، مبارزه با فقر و فساد در سیره نبوی، قم، دفتر عقل
۹. تیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، ۱۳۶۶ ه ش، غررالحکم و دررالحکم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی
۱۰. خلیلیان اشگذری، محمد جمال، ۱۳۸۴ ه ش، شاخص‌های توسعه اقتصادی از دیدگاه اسلام، قم، چاپ ۱، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی
۱۱. خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۷، بیانات گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، زابل، واحد فرهنگی دفتر امام جمعه شهرستان زابل
۱۲. دفتر حوزه و دانشگاه، ۱۳۶۳ ه ش، درآمدی بر اقتصاد اسلامی، تهران، چاپ سلمان فارسی
۱۳. زبیدی، مرتضی، بی تا، تاج العروس من جواهر القاموس، بی جا، دارالفکر،
۱۴. شعیری، تاج الدین محمد بن حیدر، ۱۳۶۳ ه ش، جامع الخبار، قم، الطبعة الثانية، انتشارات رضی
۱۵. صدر، محمد باقر، ۱۳۵۷ ه ش، اقتصاد نا، قم، مکتب الاعلام اسلامی،
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۱ ق، کافی، دارصعب و دارالتعارف، چاپ سوم، بیروت
۱۷. لیراوی، صادق و دیگران، ...، ۱۳۹۰ ه ش، مبانی الزامات و موانع جهاد اقتصادی، قم، صدا سیمای جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش‌های اسلامی،
۱۸. حائری، محسن، ۱۳۸۶ ه ش، اندیشه‌های اقتصادی در نهج البلاغه، ترجمه: عبدالعلی آل بویه لنگرودی، تهران، چاپ دوم، بنیاد نهج البلاغه

۱۹. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۶۰هـ ش، خطوط اقتصاد اسلامی، قم، مدرسه علی بن ابی طالب (علیه السلام)
۲۰. _____، ۱۳۸۵ش، دایره‌المعارف فقه مقارن، قم، چاپ اول، مدرسه علی بن ابی طالب (علیه السلام).
۲۱. مظاهری، حسین، ۱۳۹۴ش، معرفت نفس، اصفهان، مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهرا،
۲۲. مجلسی، محمد باقر، ۱۳۰۴ق، بحار الانوار، تهران، دارالکتاب اسلامی،
۲۳. محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۸۵ش، با همکاری حسینی، رضا، توسعه‌های اقتصاد بر پایه قرآن و حدیث، ترجمه ابوالقاسم حسینی، قم، چاپ دوم، دارالحدیث
۲۴. مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، ۱۳۷۶، اخلاق اقتصادی، بی‌جا، چاپ اول، اداره آموزشهای عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه